

УДК 330.342:364.48:332.12

Михайло Саєнко, канд. екон. наук,
доц.^{1,2},
Андрій Сава, канд. екон. наук¹

1 – Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН, м. Тернопіль, Україна, e-mail: andriy_sava@ukr.net
2 – Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНКИ СТАНУ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Mykhayilo Saenko, Cand. Sc. (Econ.), As-
soc. Prof.^{1,2},
Andriy Sava, Cand. Sc. (Econ.)¹

1 – Ternopil state agricultural experimental station of Institute of feed research and agriculture of Podillya of NAAS, Ternopil, Ukraine, e-mail: andriy_sava@ukr.net
2 – Ternopil national economic university, Ternopil, Ukraine

SUBSTANTIATION OF METHODOICAL APPROACHES TO ASSESSMENTS OF SOCIAL INFRASTRUCTURE AND DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Мета. Здійснити комплексну оцінку сільських територій за станом соціальної інфраструктури та обґрунтувати підходи до її відродження та подальшого розвитку.

Методика. У роботі використано ряд методів і прийомів економічних досліджень. Зокрема, для аналізу зібраного матеріалу, встановлення закономірностей, чинників тощо використано статистично-економічний метод, а саме прийоми групування, порівняння, обчислення середніх і відносних величин, індексів. Для розробки проектної частини роботи – розрахунково-конструктивний метод, особливо його евристичний прийом. Крім того, використано абстрактно-логічний і діалектичний методи.

Результати. Результатом системного аналізу стану соціальної інфраструктури регіону стали методичні підходи та рейтингова оцінка кожного району за 18 комплексними показниками, виявлення кореляційної залежності між рівнем розвитку інфраструктури і демографічно-економічним розвитком, а також пропозиції щодо етапності розв'язання проблем, що нагромадились у соціальній сфері регіону в розрізі об'єктів соціальної інфраструктури та районів.

Наукова новизна. На підставі результатів досліджень щодо вивчення розвитку соціальної сфери села, що відображають загальні проблеми сталого розвитку сільських територій, нами вдосконалено методичні підходи щодо рейтингової оцінки регіонів за станом соціальної інфраструктури та запропоновано методику етапності вирішення проблем розвитку її об'єктів та районів.

Практична значущість. Запропоновані методичні підходи щодо оцінки й етапності розв'язання проблем соціальної інфраструктури можуть бути використані в розробці поточних комплексних програм відродження та розвитку соціальної інфраструктури в розрізі кожної сільської ради, району, області.

Ключові слова: соціальна інфраструктура сільської місцевості, сільські населені пункти, рейтингова оцінка регіонів, соціальний розвиток села.

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. За роки ринкових трансформацій соціальна інфраструктура сільських територій опинилася на межі знищення. Передумовою такого становища стали непродумані аграрні реформи, які проводилися некомплексно, нерідко методом проб і помилок, без чіткого плану трансформацій як виробничої, так і соціальної сфер. У результаті перетворень виробничі ресурси перейшли у приватну власність, а об'єкти соціальної інфраструктури – залишилися в державній чи комунальній. Розірваність цих двох сфер на селі за наявності рівня компенсаційної регуляторної політики держави спричинила відсутність або мізерність фінансування розвитку соціальної інфраструктури як з бюджетів усіх рівнів, так і з боку суб'єктів господарювання ринкового типу. Таким чином, сільські (селищні) ради, у віданні яких опинилися всі об'єкти соціальної інфраструктури, залишилися, по суті, сам на сам з проблемою її утримання та розбудови, що за умов значного економічного занепаду та негативних демографічних чинників сприяє деградації села загалом.

Для вирішення цієї проблеми необхідна системна перебудова суспільних відносин, метою яких має стати збереження сільських територій, їх людського, економічного та соціального потенціалу. Важливою при цьому є роль держави, що визначатиме пріоритети розвитку сільських територій, зокрема соціальної інфраструктури [5]. Відповідна робота щодо відродження соціальної інфраструктури сільських територій неможлива без комплексної оцінки її стану в розрізі кожної сільської (селищної) ради, району, області, а також визначення черговості етапів її розвитку залежно від ступеня депресивності тих чи інших сільських територій і забезпеченості їх тими чи іншими об'єктами інфраструктури. Тому питання визначення методичних підходів оцінки стану й розвитку соціальної інфраструктури сільських територій є досить актуальними та потребують подальших досліджень.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питанням розвитку соціальної сфери, соціальної інфраструктури села присвячені наукові праці багатьох відомих вчених-економістів, зокрема, М.С.Александрова, О.А. Біттера, О.Г. Булавки, М.І. Долішнього, В.К. Збарського [2], Г.І. Купалової, М.Й. Маліка [8], М.К. Орлатого [3], О.А. Ляшенко, О.І. Павлова [4], І.В. Прокопи, П.Т. Саблука [6], І.Н. Топіхи, Д.Ф. Крисанова, К.В. Прокопишак, В.В. Юрчишина та ін. Разом з тим, незважаючи на їх значущість, окремі напрями розвитку соціальної інфраструктури сільських територій досліджені ще не повною мірою, особливо щодо обґрунтування методичних підходів до оцінки її стану та визначення етапності відродження на місцевому рівні.

Мета статті. Метою нашого дослідження є обґрунтування методичних підходів до оцінки сільських територій за станом соціальної інфраструктури шляхом застосування багатофакторних комплексних рейтингових показників кожної адміністративно-територіальної одиниці та визначення етапів подальшого розвитку соціальної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу досліджень. У ході проведення дослідження з метою глибшого вивчення стану та причинно-наслідкових взаємозв'язків

розвитку соціальної інфраструктури сільських територій у регіональному аспекті нами здійснено системну оцінку (рейтинг) адміністративних районів Тернопільської області шляхом застосування багатовимірної середньої. Для рейтингової оцінки на етапі теоретичного аналізу проблеми ми відібрали найважливіші параметри, що характеризують стан і рівень розвитку соціальної інфраструктури, яка є базою формування трудового потенціалу на селі.

Більшість відібраних параметрів (ознак), у свою чергу, включають в себе кілька взаємопов'язаних показників, тобто є комплексними і, таким чином, глибше відображають реальну ситуацію. Наприклад, оцінка благоустрою сільського житла включає в себе забезпеченість сільських будинків водопроводом, каналізацією, газопостачанням, ванною тощо. Більшість параметрів включають у себе не тільки питому вагу сіл, але й кількість населення, яке в них проживає. Отже оцінка проводилася за такими комплексними параметрами: X_1 – розмір сіл за кількістю жителів; X_2 – віддаленість сіл від сільських рад і райцентрів; X_3 – віддаленість сіл від зупинок громадського транспорту; X_4 – віддаленість сіл від доріг з твердим покриттям; X_5 – дороги в селах з твердим покриттям і освітленість вулиць; X_6 – вік житлового фонду; X_7 – благоустрій житла (вода, каналізація, ванна, газ тощо); X_8 – дошкільні заклади; X_9 – загальноосвітні школи; X_{10} – заклади культури; X_{11} – медичні заклади; X_{12} – заклади торгівлі; X_{13} – заклади служб побуту; X_{14} – заклади громадського харчування; X_{15} – спортивні споруди; X_{16} – культові споруди; X_{17} – технічний стан будівель соціальної сфери; X_{18} – наявна база для відкриття чи покращення соціальних закладів.

Оскільки серед названих параметрів за сутністю є показники стимулятивного і дестимулятивного впливу на соціальну інфраструктуру сільських територій, то для забезпечення односпрямованості всіх показників за умови об'єднання їх в інтегральну оцінку, ми дестимулятивні показники ($X_{\text{дст}}$) перетворили у стимулятивні ($X_{\text{ст}}$):

$$X_{\text{ст}} = \frac{1}{X_{\text{дст}}} . \quad (1)$$

Сутність застосування багатовимірної середньої оцінки полягає в тому, що індивідуальні значення відібраних показників по окремому району (X_{ij}) ми замінили відносною величиною (S_{ij}). Для її розрахунку за базу порівняння ми прийняли середні значення кожного показника сільської території регіону. В розрізі кожного району поділивши індивідуальні значення показника на середні, отримали порівнянні коефіцієнти. У результаті їх визначення (S_{ij}) за кожним із показників у розрізі кожного адміністративного району обчислили середню арифметичну з названих відношень, яка і є багатовимірною (S_j). Її ми і прийняли за рейтингову оцінку стану соціальної інфраструктури сільських територій кожного району, що відображено на таблиці 1.

Таблиця 1 – Комплексні індикатори соціальної інфраструктури сільських населених пунктів і рейтинг районів Тернопільської області (за даними 2005 р.)

Комплексні індикатори соціальної інфраструктури	Бережанський	Борщівський	Бучацький	Гусятинський	Заліщицький	Збаразький	Зборівський	Козівський	Кременецький
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Розмір села (проживає населення)	0,544	1,499	2,315	1,125	1,680	0,900	0,339	1,266	1,000
Віддаленість села (від райцентру, міст)	0,735	1,387	1,377	1,508	1,156	0,746	0,654	2,041	0,562
Віддаленість від зупинок громадського транспорту	0,950	0,662	0,752	1,621	0,758	0,653	1,305	2,618	1,133
Віддаленість від доріг з твердим покриттям	1,280	1,198	0,978	1,224	0,465	0,489	0,336	0,934	3,300
Дороги з твердим покриттям і освітлення в селі	0,668	0,637	0,863	0,794	0,769	0,444	0,325	0,917	4,587
Вік житлового фонду (збудовано до 1970 р. і після 1991 р.)	0,902	0,862	1,085	0,779	1,850	0,986	0,831	0,841	1,098
Благоустрій житла (газ, вода, каналізація, ванна)	1,435	0,304	0,728	0,799	0,462	1,402	1,098	1,690	0,929
Дошкільні заклади (% сіл, де 20 і більше дітей та немає ДЗ)	0,801	0,953	4,082	1,934	3,817	0,673	0,822	1,266	0,463
Загальноосвітні школи (% сіл, де 50 і більше дітей і немає шкіл)	0,943	2,309	1,264	0,817	1,175	0,545	1,488	0,894	0,568
Заклади культури (% сіл, що не мають клубів, бібліотек, кінотеатрів)	0,889	1,215	1,131	0,955	1,374	1,017	0,876	0,874	0,806
Медичні заклади (% сіл, що їх не мають)	0,260	1,225	2,532	1,117	2,000	0,633	0,567	2,237	0,551
Заклади торгівлі (% сіл з населенням більше 100 чол., де їх немає)	0,600	1,745	4,405	0,915	0,798	1,364	0,514	1,000	0,728

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Заклади побуту (майстерні, КПП тощо)	—	1,010	1,018	0,996	1,001	0,995	0,997	0,997	0,999
Заклади громадського харчування (жителів на один заклад)	0,555	1,072	1,200	0,750	0,625	0,357	0,833	1,429	1,153
Спортивні споруди (жителів на споруду)	0,934	1,167	0,934	1,167	1,078	0,824	0,700	0,737	1,078
Культові споруди (жителів на одну церкву)	1,162	0,878	0,862	0,886	0,980	1,027	1,307	0,848	0,951
Технічний стан будівель соціальної сфери (треба	0,708	2,058	1,828	3,279	1,116	0,884	0,696	0,417	1,130

капремонт)									
Наявна база для розвитку соціальної сфери (вільні приміщення)	0,866	0,886	0,668	0,986	1,134	1,591	1,065	1,224	0,878
Багатовимірний коефіцієнт по району	0,792	1,170	1,557	1,203	1,236	0,863	0,820	1,235	1,217
Рейтинг району	17	11	06	10	07	15	16	08	09
Відсоток позитивних індикаторів, %	16,7	61,1	61,1	44,4	61,1	27,8	27,8	50,0	44,4
Співвідношення найкращих і найгірших індикаторів (із трьох перших і останніх місць)	1/4	4/2	4/2	3/0	3/2	1/6	2/6	3/3	3/5

Продовження таблиці 1

Комплексні індикатори соціальної інфраструктури	Ланівецький	Монастирський	Підволочиський	Підгаєцький	Теребовлянський	Тернопільський	Чортківський	Шумський
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Розмір села (проживає населення)	0,463	0,786	0,921	0,664	1,420	3,521	1,761	0,862
Віддаленість села (від райцентру, міст)	0,606	1,209	1,019	1,245	0,773	1,475	2,392	0,733
Віддаленість від зупинок громадського транспорту	0,639	0,960	3,922	0,208	1,221	18,868	5,236	0,960
Віддаленість від доріг з твердим покриттям	6,061	0,957	3,676	0,978	1,821	2,488	1,610	0,861
Дороги з твердим покриттям і освітлення в селі	9,174	1,021	9,174	1,156	2,092	1,279	1,103	2,222
Вік житлового фонду (збудовано до 1970 р. і після 1991 р.)	0,914	1,028	0,687	0,758	0,731	1,511	0,889	1,080

Продовження таблиці 1

2	3	4	5	6	7	8	9	10
Благоустрій житла (газ, вода, каналізація, ванна)	0,500	0,543	1,207	1,250	0,598	2,603	1,000	0,734
Дошкільні заклади (% сіл, де 20 і більше дітей та немає ДЗ)	2,342	1,096	1,227	0,938	1,529	0,696	1,972	0,581
Загальноосвітні школи (% сіл, де 50 і більше дітей та немає шкіл)	0,698	2,310	1,340	1,218	0,837	0,943	1,218	0,657
Заклади культури (% сіл, що не мають клубів, біблі-	0,815	1,007	1,087	1,014	1,159	1,060	1,318	0,851

отек, кінотеатрів)								
Медичні заклади (% сіл, що їх не мають)	0,745	2,923	1,233	0,330	1,152	2,717	4,219	19,230
Заклади торгівлі (% сіл з населенням більше 100 чол., де їх немає)	0,555	1,153	1,499	0,387	1,876	4,167	1,364	4,405
Заклади побуту (майстерні, КПП тощо)	–	–	0,996	–	1,002	1,005	1,006	1,009
Заклади громадського харчування (жителів на один заклад)	1,153	0,492	1,111	0,811	0,883	1,876	0,883	1,364
Спортивні споруди (жителів на споруду)	1,401	1,167	1,272	1,000	0,098	1,000	1,078	0,737
Культові споруди (жителів на одну церкву)	1,346	1,105	1,304	1,206	1,017	0,748	0,904	1,041
Технічний стан будівель соціальної сфери (потрібен капремонт)	10,638	0,933	0,553	1,724	1,912	1,062	0,651	1,828
Наявна база для розвитку соціальної сфери (вільні приміщення)	1,014	1,318	1,912	0,759	0,571	0,642	1,159	1,170
Багатовимірний коефіцієнт по району	2,170	1,112	1,897	0,869	1,150	2,648	1,654	2,240
Рейтинг району	03	13	04	14	12	01	05	02
Відсоток позитивних індикаторів, %	44,4	61,1	77,8	44,4	61,1	77,8	77,8	50,0
Співвідношення найкращих і найгірших індикаторів (із трьох перших і останніх місць)	6/7	3/2	6/2	0/5	0/3	6/2	5/1	4/3

Примітка. Розроблено авторами на основі [7]

Зважаючи на велику кількість індикаторів оцінки стану і розвитку соціальної інфраструктури та враховуючи комплексний характер кожного з них, можна вважати таку оцінку досить всебічною і об'єктивною.

У результаті такого аналізу отримали три групи районів з такими багатовимірними коефіцієнтами розвитку соціальної інфраструктури:

а) високим – 1,557-2,648 (Тернопільський, Підволочиський, Чортківський, Шумський, Бучацький, Ланівецький);

б) середнім – 1,236-1,112 (Борщівський, Гусятинський, Заліщицький, Козівський, Кременецький, Теребовлянський, Монастириський);

в) низьким – 0,869-0,792 (Бережанський, Зборівський, Збаразький, Підгаєцький).

З метою виявлення впливу стану соціальної інфраструктури на демографічний і економічний розвиток сільських територій ми розрахували в розрізі названих трьох груп районів середні обсяги природного скорочення сільського населення, як одного з найважливіших демографічних параметрів, а також такі економічні параметри, як виробництво валової продукції з розрахунку на 100 га

сільськогосподарських угідь і на одну середньорічну наявну особу. Результати дослідження, наведені в таблиці 2 підтвердили наші припущення.

Таблиця 2 – Вплив стану соціальної інфраструктури на демографічний та економічний розвиток сільських територій у Тернопільській області (за даними 2011 р.)

Показники	Групи районів за багатовимірними коефіцієнтами соціального розвитку			Третя група у % до першої
	Високі 1,557-2,648	Середні 1,236-1,112	Низькі 0,869-0,792	
Природне скорочення сільського населення (на 1000 чол.)	5,2	7,2	7,3	140,4
Виробництво валової продукції сільського господарства на 100 га с/г угідь усіма категоріями виробників, тис. грн	795,1	779,3	613,0	77,1
Виробництво валової продукції сільського господарства на 1 особу всіма категоріями виробників, грн	8463	8471	7866	92,9

Примітка. Розроблено авторами на основі [1; 9]

Так, природне скорочення кількості сільського населення з розрахунку на 1000 чол. наявного сільського населення в першій групі районів з найвищими багатовимірними коефіцієнтами соціального розвитку було значно нижчим, ніж у другій і третій групах – відповідно 5,2 проти 7,2 і 7,3 чол. Тобто природне скорочення в третій групі було на 40,4% вищим, ніж у відносно кращій першій групі.

Така ж тенденція характерна і для економічних параметрів. Виробництво валової аграрної продукції на 100 га сільськогосподарських угідь всіма категоріями виробників у третій групі районів з низькими багатовимірними коефіцієнтами розвитку соціальної інфраструктури майже на 23% нижче, ніж у першій групі.

Отже, напрашується висновок: економічний розвиток регіону невіддільний від соціального, це взаємообумовлені процеси й тому мають проходити одночасно, а не спочатку економічний, а вже потім соціальний, як це відбувається в сучасному трансформаційному періоді. Становище слід невідкладно покращувати, сконцентрувавши зусилля всіх суб'єктів економічної системи на відродженні та прискореному розвитку соціальної інфраструктури сільських територій для збереження українського села.

Багатовимірні коефіцієнти оцінки стану і розвитку соціальної інфраструктури, як уже зазначалося, розраховані нами в розрізі кожного району за 18 індикаторами, тобто визначено його рейтинг у розрізі окремих комплексних індикаторів та загального багатовимірного індикатора. Крім цього, нами запропоновано застосувати в оцінці стану і розвитку соціальної інфраструктури співвідношення найкращих і найгірших місць за окремими індикаторами (трьох перших і трьох останніх) та відсоток позитивних індикаторів (кращих до середніх

показників регіону). Завдяки такому підходу, на нашу думку, результати проведеного аналізу будуть усебічними та можуть бути використані на практиці для управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій регіону.

На підставі одержаних матеріалів здійсненого аналізу ми спробували сформувати етапи комплексного відродження та розвитку соціальної інфраструктури сільських територій регіону. З цією метою адміністративні райони ми згрупували залежно від рівня стану соціальної інфраструктури. Таким чином, було отримано три групи:

а) перша – з критичним рівнем стану соціальної інфраструктури (Бережанський, Зборівський, Збаразький і Підгаєцький райони);

б) друга – із середнім рівнем стану соціальної інфраструктури (Монастирський, Теремовлянський, Борщівський, Гусятинський, Кременецький, Козівський і Заліщицький райони);

в) третя – з кращим рівнем стану соціальної інфраструктури (Буцацький, Чортківський, Підволочиський, Ланівецький, Шумський і Тернопільський райони).

У розрізі кожного району ми також визначили градацію проблем розвитку соціальної інфраструктури, які необхідно вирішувати поетапно, залежно від їх гостроти. Для цього було сформовано три групи:

- А – невідкладні, першочергові проблеми;
- Б – середньострокові проблеми;
- В – віддалені проблеми.

В кожній групі проблеми розв'язуються у визначеному порядку відповідно до номера шифру: 1) кількість населення, яке проживає у дрібних селах; 2) кількість населення, яке проживає у віддалених селах; 3) кількість населення в селах, віддалених від зупинок громадського транспорту; 4) кількість населення в селах, віддалених від доріг з твердим покриттям; 5) наявність у селі доріг з твердим покриттям і освітленням; 6) вік житлового фонду населення; 7) рівень благоустрою житлового фонду населення (вода, каналізація, газ, ванна тощо); 8) забезпеченість дошкільними закладами; 9) забезпеченість загальноосвітніми школами; 10) забезпеченість закладами культури (клуби, бібліотеки, кінотеатри); 11) забезпеченість медичними установами; 12) забезпеченість закладами торгівлі (продовольчі і промислові магазини); 13) наявність об'єктів побутової сфери; 14) забезпеченість об'єктами громадського харчування (кафе, їдальні, ресторани тощо); 15) забезпеченість жителів спортивними спорудами; 16) забезпеченість жителів культовими спорудами; 17) технічний стан будівель і споруд соціальної інфраструктури; 18) наявність бази для розвитку соціальної інфраструктури (невикористовувані приміщення).

Таким чином, на підставі проведеної оцінки рівня стану соціальної інфраструктури районів області та черговості вирішення проблем її розвитку нами розроблено етапність відродження і розвитку цієї важливої сфери сільських територій, що подана в таблиці 3.

Таблиця 3 – Етапність розв'язання проблем розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості Тернопільської області

І. Група районів першого (невідкладного) етапу заходів розв’язання проблем розвитку соціальної інфраструктури на селі						
1. Бережанський	2. Зборівський	3. Збаразький	4. Підгаєцький			
А. Невідкладні і першочергові проблеми						
13, 11, 1, 14, 12, 5, 18	5, 4, 1, 12, 2, 15, 18	14, 5, 4, 9, 3, 8, 18	13, 3, 11, 12, 6, 18			
Б. Середньострокові проблеми						
17, 2, 8, 10, 6, 3	11, 17, 8, 6, 14, 10, 13	11, 2, 15, 17, 1, 6	1, 6, 8, 4			
В. Віддалені проблеми						
9, 15, 16, 4, 7	13, 7, 3, 16, 9	13, 10, 16, 12, 7	15, 10, 5, 16, 9, 2, 7, 17			
ІІ. Група районів другого етапу заходів розв’язання проблем розвитку соціальної інфраструктури на селі						
1. Монастирський	2. Терехівський	3. Борщівський	4. Гусятинський	5. Кременецький	6. Козівський	7. Заліщицький
А. Невідкладні і першочергові проблеми						
13, 14, 7, 1, 4, 3, 18	15, 6, 7, 2, 9, 14, 18	7, 5, 3, 6, 16, 18	14, 6, 5, 7, 18	8, 11, 2, 9, 10, 18	17, 15, 16, 6, 9, 18	7, 4, 14, 3, 18
Б. Середньострокові проблеми						
17, 10, 5, 6, 8	13, 16, 11, 10, 3	8, 14, 15, 4, 11	9, 16, 12, 10, 13	12, 7, 16, 13, 1	10, 5, 4, 13, 12	5, 12, 16, 13, 17
В. Віддалені проблеми						
16, 12, 15, 2, 9, 11	1, 8, 4, 12, 17, 5	2, 1, 12, 13, 10, 17, 9	11, 1, 4, 2, 3, 8, 15, 17	15, 17, 3, 14, 6, 4, 5	8, 1, 11, 3, 14, 7, 2	15, 2, 9, 1, 11, 10, 6, 8
ІІІ. Група районів третього етапу заходів розв’язання проблем розвитку соціальної інфраструктури на селі						
1. Бучацький	2. Чортківський	3. Підволочиський	4. Ланівський	5. Шумський	6. Тернопільський	
А. Невідкладні і першочергові проблеми						
16, 7, 3, 18	17, 14, 6, 18	17, 6, 1, 18	13, 1, 7, 12, 2, 3, 10	8, 9, 10, 18	16, 8, 9, 18	
Б. Середньострокові проблеми						
5, 15, 4, 6, 10	15, 16, 7, 13	13, 2, 10, 14	18, 9, 11, 6	2, 7, 15, 4, 1, 3	15, 13, 10, 17	
В. Віддалені проблеми						
14, 9, 2, 17, 11, 13, 1, 8, 12	5, 9, 12, 4, 10, 1, 2, 11, 3	7, 8, 11, 9, 12, 15, 16, 4, 3, 5	14, 16, 15, 8, 4, 5, 17	16, 6, 17, 5, 13, 14, 12, 11	5, 2, 4, 11, 6, 14, 7, 1, 12, 3	9

Примітка. Розробка авторів

На прикладі Бережанського району потрібно зауважити, що розв'язання соціальних питань слід розпочати із проблеми під номером 13, а це побутова сфера, яка тут перебуває в найгіршому стані. За нею – сфера медицини (11). А от проблеми загальноосвітньої підготовки, забезпеченості спортивними і культурними спорудами (1) можна і відтермінувати аж до третього етапу. Таку ж методику треба застосовувати по кожному району регіону.

Етапність розв'язання проблем соціальної сфери має особливе значення. Адже це надзвичайно дорогі проекти поза сферою виробництва. За рік-два їх реалізувати неможливо, а зібрати консолідовані фінансові ресурси для вирішення цих проблем у сучасних умовах надзвичайно складно. З іншого боку, відтер-

мінування вирішення питань відродження і розвитку соціальної інфраструктури сільських територій ще більше загострить соціальну напругу, а окремі процеси можуть стати незворотними. Тому запропонована нами етапність розв'язання проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських територій у міру формування ресурсів – об'єктивна необхідність.

Висновки. Таким чином, соціальна інфраструктура сільських територій, залишившись без належної уваги з боку суб'єктів аграрного виробництва та не отримуючи адекватного бюджетного фінансування, не те щоб розвивається, а навіть деградує, занепадає. Це суттєво позначається на економічному розвитку та демографічних процесах сільських територій. Тому початок відродження і подальшого розвитку соціальної інфраструктури повинен бути скоординованим з боку держави та всіх зацікавлених суб'єктів (аграрних формувань, громадських організацій, органів місцевого самоврядування) за фінансово забезпеченою державною програмою, яка має формуватися знизу, з урахуванням ситуації, що склалася.

Розробку таких програм на всіх рівнях слід розпочати із комплексної оцінки стану сільської інфраструктури в розрізі кожного села, району, області, а також у розрізі соціальних об'єктів. Один із методичних підходів до такого вивчення ми відобразили в нашому дослідженні, на основі якого можна виробити етапність розв'язання проблем у розрізі територій і власне проблем соціальної інфраструктури.

Список літератури / References:

1. Економічна активність населення Тернопільської області в 2011 р.: стат. зб. / За ред. Н.С. Дідуник. – Тернопіль: Голов. упр. стат. в Терноп. області, 2012. – 192 с.
Didunyk, N.S. (2012), *Ekonomichna aktyvnist naseleennia Ternopilskoi oblasti v 2011 rotsi* [Economically active population in Ternopil region in 2011], Holovne upravlinnia statystyky v Ternopilskiy oblasti, Ternopil, Ukraine, 192 p.
2. Збарський В.К. Соціальна інфраструктура села як фактор відтворення робочої сили [Електронний ресурс] / В.К. Збарський // Вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 154. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10zvk.pdf>.
Zbarskiy, V.K. (2010), “Social infrastructure of rural as a factor in the reproduction of labor”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, Issue 154. available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10zvk.pdf.
3. Орлатий М.К. Соціальна сфера села та економічний механізм регулювання її розвитку: автореф. дис. ... д-ра екон. наук / М.К. Орлатий. – К., 1999. – 39 с.
Orlatyi, M.K. (1999), “Social sphere of rural and economic mechanism of regulation of development”, Abstract of econ. P. dissertation, Institut agrar. ekonomiki, Kyiv, Ukraine, 39 p.

4. Павлов О. Парадигма сільського розвитку / О. Павлов // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 41-48.
Pavlov, O. (2006), “The paradigm of rural development”, *Economika Ukrainy*, no. 7, pp. 41-48.
5. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 верес. 2007 р. № 1158. – Режим доступу: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>>.
Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 veresnia (2007), Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ukrainskoho sela na period do 2015 roku [On approval of the State Program of development Ukrainian Village 2015], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.
6. Саблук П.Т. Концептуальні аспекти модернізації аграрного виробництва та розвитку сільських територій України [Електронний ресурс] / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2010 – № 8. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/E_APK/2010_8/10_08_01.pdf>.
Sabluk, P.T. (2010), “Conceptual aspects of the modernization of agricultural production and rural development Ukraine”, *Economika APK*, no. 8, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/E_APK/2010_8/10_08_01.pdf.
7. Соціально-економічне становище сільських населених пунктів Тернопільської області в 2005 р.: стат. зб. / Відп. за вип. Г.І. Кирич. – Тернопіль: Голов. упр. стат. у Терноп. області, 2006. – 197 с.
Kyrych, H.I. (2006), *Sotsialno-ekonomichne stanovyshche silskykh naselenykh punktiv Ternopilskoi oblasti v 2005 rotsi* [Social and economic situation of rural settlements in Ternopil region in 2005], Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskiy oblasti, Ternopil, 197 p.
8. Соціально-економічні заходи розвитку сільських територій: монографія / За ред. М.Й. Малика. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 642 с.
Malik, M.Y. (2012), *Sotsialno-ekonomichni zakhody rozvytku silskykh terytoriy* [Social and economic events of rural development], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 642 p.
9. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2011 рік / За ред. В.Г. Кирича. – Тернопіль: Голов. упр. стат. у Терноп. області, 2012. – 468 с.
Kyrych, V.H. (2012), *Statystychyi shchorichnyk Ternopilskoi oblasti za 2011 rik* [Statistical Yearbook of Ternopil Region in 2011], Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskiy oblasti, Ternopil, Ukraine, 468 p.

Цель. Осуществить комплексную оценку сельских территорий по состоянию социальной инфраструктуры и обосновать подходы к ее возрождению и последующему развитию.

Методика. В работе использован ряд методов и приемов экономических исследований. В частности, для анализа собранного материала, установления закономерностей, факторов и т.д. использован статистически-экономический метод, в частности приемы группирования, сравнения, вычисления средних и относительных величин, индексов. Для разработки проектной части работы – расчетно-конструктивный метод, особенно его эвристический прием. Кроме того, использованы абстрактно-логический и диалектический методы.

Результаты. Результатом системного анализа состояния социальной инфраструк-

туры региона стали методические подходы и рейтинговая оценка каждого района по 18 комплексным показателям, выявление корреляционной зависимости между уровнем развития инфраструктуры и демографически-экономическим развитием, а также предложения относительно этапности решения проблем, которые накопились в социальной сфере региона в разрезе объектов социальной инфраструктуры и районов.

Научная новизна. На основании существующих результатов исследований относительно изучения развития социальной сферы села, которые отображают общие проблемы устойчивого развития сельских территорий, нами усовершенствованы методические подходы относительно рейтинговой оценки регионов по состоянию социальной инфраструктуры и предложена методика этапности решения проблем развития ее объектов и районов.

Практическая значимость. Предложены методические подходы относительно оценки и этапности решения проблем социальной инфраструктуры могут быть использованы при разработке поэтапных комплексных программ возрождения и развития социальной инфраструктуры в разрезе каждого сельского совета, района, области.

Ключевые слова: социальная инфраструктура сельской местности, сельские населенные пункты, рейтинговая оценка регионов, социальное развитие села.

Objective. Make a comprehensive assessment of rural areas as social infrastructure and justify the approaches to its revival and further development.

Methods. In the article were used several methods and techniques of economic research. In particular, the analysis of the collected material, the establishment of laws, factors was applied statistical and economic method, in particular clustering techniques, comparison, Calculated Average and relative values of indices. For the development of project part of work-settlement constructive method, especially its heuristic method. In addition, were used abstract logical and dialectical methods.

Results. The result of a systematic analysis of social infrastructure region were methodological approaches and grade each district for 18 comprehensive indexes, detect the correlation between the level of infrastructure and demographic and economic development, as well as proposals for phasing problems that had been accumulated in the social sphere of the region in terms of volume the objects of social infrastructure and areas.

Scientific novelty. Based on existing research results of study of social development of rural areas, reflecting the general problems of sustainable development of rural areas, we have improved methodological approaches to the ratings of the regions, as social infrastructure and the method of phasing problems of its facilities and areas.

Practical value. The proposed methodological approaches to the assessment and phasing problems Social infrastructure can be used to develop comprehensive programs phased reconstruction and development in the context of social infrastructure each village council, district, region.

Key words: social infrastructure in rural areas, villages, rating regions, social rural development.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук,
проф. Березіною Л.П. Дата надходження рукопису
18.09.2013 р.